

Махортов Ю.О., Зюбін В.М.

УДК 368 (477)

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Розвиток світового страхового ринку здійснюється під впливом багатьох факторів й об'єктивних обставин. Головною ознакою розвитку світового господарства протягом останніх років є глобалізація фінансових інститутів. Основою глобалізації виступає рух капіталу. Отже, страховий ринок як невід'ємна складова фінансового ринку країни зазнає глобалізаційних впливів одним із найперших. Він чутливо реагує на зміни у світовому економічному середовищі й відбиває основні тенденції, які притаманні формуванню нового глобального страхового простору.

Вивченню питань щодо глобалізаційних змін у розвитку страхового ринку присвятили свої праці Грушко В.І., Шиман М., Баглюк Ю.Б., Хмиз О.В., Тимчак М.В., Плиса В.Й. та ін. Але питання напрямів державного регулювання страхуванням в умовах світових глобалізаційних процесів, що відбуваються на цьому ринку, визначення форм його реалізації в умовах ринкової економіки ще недостатньо досліджено, і тому потребують подальшого дослідження, а також теоретичного обґрунтування основних принципів побудови й функціонування системи страхування в цих умовах.

Метою роботи є визначення нових підходів щодо форм і методів регулювання національним страховим ринком в умовах світових інтеграційних та глобалізаційних процесів у страхуванні.

Основні результати дослідження. Глобалізація – це найвища на даний момент фаза інтернаціоналізації (інтеграції) економіки й політики, а в зародковому стані – і культури. Сьогодні світ перетворився у глобальну економічну систему, в якій практично не залишилося можливостей для сповідування стихійних ринкових відносин між державами. Виник глобально функціонуючий світовий виробничо-господарський механізм, складовими якого стали окремі національні економіки [1, С. 53].

Глобалізація страхових відносин долає законодавчі економічні бар'єри між національними страховими ринками, що відбувається під впливом змін у світовій економіці, і має на меті сформувати глобальний страховий простір. Це явище відбивається у концентрації страхового й перестрахового капіталу; зрощенні банківського та страхового капіталу; концентрації на ринку страхових посередників та споживачів страхових послуг; зміні попиту на «масові» страхові послуги, активізації участі страховиків у пенсійному страхуванні; розширенні приватного комерційного страхування; зміні традиційних форм і видів страхових послуг; зміні ринкового середовища за повної комп'ютеризації споживачів страхових послуг.

Отже, глобалізація страхових відносин є процесом стирання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими ринками, що відбувається під впливом змін у світовій економіці, і має на меті формування глобального страхового простору. Це явище виражається у таких основних процесах:

- концентрація страхового й перестрахового капіталу;
- зрощення банківського та страхового капіталу;
- концентрація на ринку страхових посередників;
- концентрація споживачів страхових послуг [2, С. 452].

Зміна зовнішнього середовища, зокрема прояви світової фінансової кризи, виявила низку проблем на ринках фінансових послуг, серед яких:

- недостатня капіталізація фінансових установ;
- недосконалість вимог до якості та диверсифікації і ліквідності активів для окремих фінансових ринків;
- дисбаланс між очікуваною доходністю і спроможністю компенсувати прийняті ризики;
- відсутність ефективної системи захисту прав споживачів фінансових послуг;
- низький рівень прозорості діяльності фінансових установ;
- недостатня інституційна спроможність інститутів державного регулювання, що позначилося на неспроможності вживати ефективні заходи з нагляду та регулювання ринків фінансових послуг [3].

У зв'язку з цим, спеціалісти Ernst & Young виділили сім найбільш складних задач для європейських страхових компаній для розвитку й подолання кризових явищ [4]:

- відновлення капіталу та переоцінка профільних видів діяльності;
- розробка системи управління ризиками в масштабах всього підприємства;
- підготовка до введення вимог Solvency II;
- облік інтересів заінтересованих сторін;
- забезпечення відповідності до більш важких нормативних вимог при зміні умов;
- визначення нових інвестиційних пріоритетів;
- використання нових можливостей в області пенсійного та медичного страхування.

Можна зазначити, що сьогодні в Україні сектор страхування життя має більш низьку глобальну концентрацію, аніж банківський. Основними причинами цього є – диференціація продуктів страхування життя на національному рівні, більш низькі вимоги до капіталу для старту (початку діяльності) компаній страхування життя й вочевидь факт, що економія на масштабах страхування життя розповсюджується тільки на національних операторів. Тім паче, розміри глобальних страхових груп зростає.

Тенденції розвитку світової економіки призвели до створення нових, більш великих інституціональних інвесторів з більш широкими інвестиційними об'єктами та підвищеною частотою проведення операцій на

міжнародному фінансовому ринку, так званих «комплексних фінансових інститутів» (Large Complex Financial Institutions – LCFLs). Особливістю їх формування є – збільшення інвестицій на міжнародному ринку за рахунок внутрішньо-національних вкладень [5, С. 23].

Вихід на новий неосвоєний ринок для іноземних інвесторів є необхідністю. У більшості західних країн застраховані до 90% ризиків, тобто можливості для розвитку страхових компаній майже вичерпані, і у цьому разі проникнення на ринки інших країн просто неминуче, враховуючи те, що в Україні застраховано менш ніж 10% ризиків, а на ринку страхування життя і того менше – 1%.

Глобалізаційні та кризові явища, що відбулися на світовому фінансовому ринку вплинули і на страховий ринок України. Так, кількість страхових компаній (СК) станом на 30.09.10 р. вже становила 451, у порівнянні з 30.09.08р. їх кількість складала 475, тобто їх кількість зменшилась на 24 СК (табл. 1).

Таблиця 1. Кількість страхових компаній станом на кінець III кварталу 2008 – 2010 рр.

Кількість страхових компаній	III кв. 08	III кв. 09	III кв. 10
Загальна кількість	475	475	451
в т.ч. СК "non-Life"	402	403	381
в т.ч. СК "Life"	73	72	70

Слід зауважити, що сьогодні в сегменті страхування життя іноземці відіграють домінуючу роль: 50% валових премій у цьому секторі припадає на трьох лідерів, серед яких австрійська Grawe Ukraine та американська Aliko AIG Life.

Концентрація страхового ринку станом на III квартал 2009 – 2010 рр. щодо частки перших СК (Топ) за надходженнями валових страхових премій наведена у табл. 2. свідчить, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку, станом на 30.09.10 р. основну частку валових страхових премій – 91,7% – акумулюють 100 СК "non-Life" (26,2% всіх СК "non-Life") та 95,6% – 20 СК "Life" (28,6% всіх СК "Life") [6]. При цьому їх активи збільшилися майже на 3% – з 42 до 43,2 млрд. грн. [7].

Таблиця 2. Концентрація страхового ринку станом на кінець III кварталу 2009 – 2010 рр.

Перші (Топ)	страхування "Life"				страхування "non-Life"			
	Надходження премій (млн. грн.)		Частка на ринку, %		Надходження премій (млн. грн.)		Частка на ринку, %	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Топ 3	346,7	305,3	55,7%	50,1%	1694,1	2157,0	12,5%	14,5%
Топ 10	504,4	507,8	81,0	83,3%	4347,8	4903,8	32,1%	33,1%
Топ 20	587,5	582,5	94,4%	95,6%	7087,2	7621,4	52,3%	51,4%
Топ 50	623,0	609,6	100,1%	100%	10302,8	11347,1	76,0%	76,5%
Топ 100	X	X	X	X	12286,6	13587,8	90,6%	91,7%
Топ 200	X	X	X	X	13391,0	14695,3	98,7%	99,1%
Всього по ринку	622,4	609,6	100%	100%	13561,3	14825,1	100%100%	100%

Тобто, згідно з інформацією Держфінпослуг ринок страхових послуг України залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Крім того, страхові є потужними інвесторами. Про це свідчить стан обсягу загальних активів страховиків, який на 30.09.10 становив 43 917,2 млн. грн., що на 5,2% більше, ніж на відповідну звітну дату 2009 року, а величина активів, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування», збільшилась на 10,4% (до 25 502,5 млн. грн.), відповідно.

Але, як і раніше, сьогодні, основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів. І тому страхові компанії сьогодні в основному продовжують переважно вкладати свої активи у банківські депозити, майже 38% від загальної кількості активів (рис.1).

Обсяг валових страхових премій, отриманих з усіх видів страхування за січень-червень 2010 р., дорівнював 9,6 млрд. грн. При цьому сума чистих страхових премій становила 5,6 млрд. грн. У свою чергу обсяг валових страхових виплат становив 2,6 млрд. грн., а чистих страхових виплат – 2,5 млрд. грн. [7].

Включення ж страхового ринку України у процес глобалізації страхових відносин проходить поступово й вибірково. Великі зусилля знадобляться для адаптації національних страхових продуктів до вимог світового ринку, підвищення їх параметрів до конкурентоспроможного рівня. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних страхових продуктів – основа включення страхового ринку України в процес глобалізації страхових відносин [8].

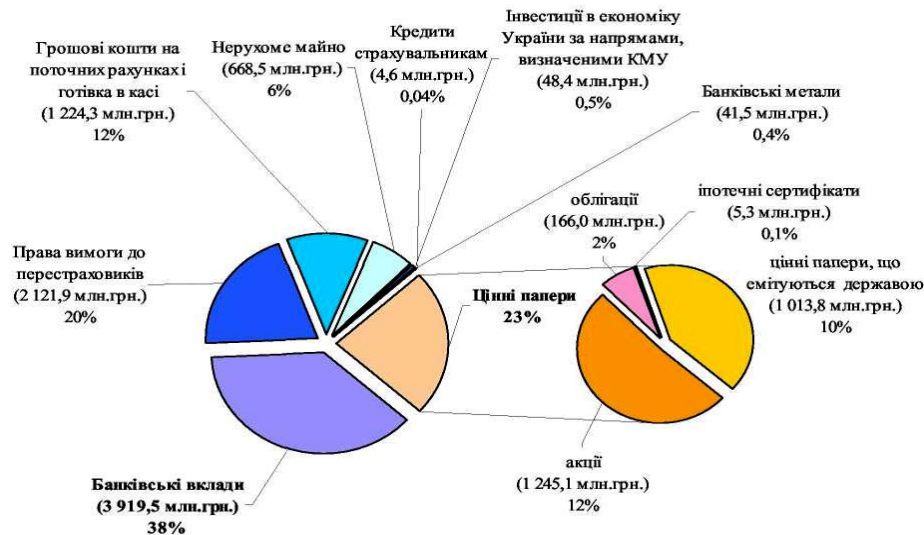

Рис. 1. Структура активів, якими представлено кошти страхових резервів, станом на 30.09.10 (млн.грн., %)

Світовий ринок страхування охоплює усю сукупність міжнародних страхових операцій. В круговому потоці страхових операцій на світовому страховому ринку зустрічаються два головні типи страхових каналів – пряме страхування, при якому страхова послуга переміщується від страховика до страхувальника, і непряме страхування, при якому страхова послуга від страховика до страхувальника переміщується через систему страхових посередників.

Успішний розвиток інтеграційних процесів на національному страховому ринку, на наш погляд, буде залежати від: сталості фінансового середовища господарюючих суб'єктів та населення – потенційних страхувальників; формування фінансово стійких страхових організацій; активізації ролі держави і її органів в зміцненні та розвитку страхового ринку; формування державних пріоритетів у розвитку національного страхового ринку; розвитку законодавчої бази страхування; використання сучасних методів в управлінні страховими організаціями [9].

Оскільки обмеження глобалізації є нереальним, єдино правильним варіантом дій в цих умовах є вироблення нових підходів до регулювання процесів на національному страховому ринку і формування ефективних моделей управління страховими відносинами в Україні. Слід зазначити, що виникає необхідність у визначенні основних параметрів й тенденцій розвитку сучасного світового страхового простору та місце страхового ринку України в ньому.

Також слід зазначити, що особливості взаємодії страхових ринків різних країн впливають на страховий ринок України і сприяють його залученню у світовий страховий простір. Страховий ринок України більшою мірою перебуває в сфері впливу світового ринку. Близький за силою вплив на український страховий ринок здійснюють ринки країн ЄС і Росії, Угорщини і Польщі. Це дає змогу твердити, що взаємодія страхових ринків цих країн повинна допомогти розкриттю потенційних можливостей ефективної участі України у світогосподарських фінансових процесах. Інтеграційне співтовариство необхідно будувати як складову частину світового господарства, орієнтовану на його норми та правила, що буде сприяти формуванню відкритого страхового ринку [2].

На думку Тимчак М.В., процеси інтеграції страхового ринку України до європейського та світового ринків страхових послуг передбачають удосконалення форм та методів державного регулювання цього ринку, якими повинні стати:

- введення пільгового оподаткування доходів фізичних осіб за умови укладення ними договорів довготермінового страхування життя;
- створення інституту страхового "омбудсмена" (спеціалізованого органу для захисту прав споживачів страхових послуг);
- введення обов'язкової сертифікації та реєстрації страхових агентів, особливо фізичних осіб;
- використання у страховій справі елементів уніфікації та стандартизації, передусім, для розробки типових Правил страхування [10].

Справді, світовий страховий ринок, сформований на основі інтеграції страхових ринків країн із розвинутою ринковою економікою, підштовхує менш розвинені національні страхові ринки адаптувати свої стандарти до міжнародних, що потребує створення відповідних інститутів та механізмів. Однак зробити це не так просто, оскільки пряме запозичення чужого досвіду, як справедливо зазначає В. Плиса, «надто ускладнене». Національне економічне середовище виштовхує неадаптований чужий досвід, вимагаючи створювати інститути і механізми, які одночасно відповідають вимогам часу та враховують традиції національного страхового ринку [11].

Оскільки обмеження глобалізації є нереальним, єдино правильним варіантом дій в цих умовах є вироблення нових підходів до регулювання процесів на національному страховому ринку і формування

ефективних моделей управління страховими відносинами в Україні. З огляду на це, треба: визначити основні параметри й тенденції розвитку сучасного світового страхового простору та місце страхового ринку України в ньому; сформувати систему інструментів економічного регулювання, які б оперативні реагували на ймовірні суттєві зміни в умовах страхової діяльності; забезпечити поступове звуження сфери використання фіскальних механізмів регулювання страхових відносин за рахунок максимального зниження податкового навантаження на фінансові результати діяльності страховиків на основі запровадження принципів оподаткування в галузі страхування в країнах Європейського Союзу; адаптувати понятійний інструментарій національного страхового права до понятійного апарату міжнародних угод, що регулюють торгівлю страховими послугами в умовах глобалізації світового страхового ринку; адаптувати класифікацію видів страхової діяльності, правила формування страхових резервів та їх інвестування до вимог глобального страхового ринку; продовжити роботу з удосконалення системи й структури управління інститутами національного страхового ринку, вивчити причини, форми і досвід зрощення фінансового, банківського та страхового капіталу [11, С. 95].

Висновок. Таким чином, у процесі глобалізації світового страхування розвиток страхового ринку України може відбуватися як шляхом орієнтації страхової політики на підвищення конкурентоспроможності національної страхової системи, так і за інертним сценарієм, коли державна політика страхування повторюватиме помилки і прорахунки минулих років. Конче важливо мінімізувати їх, спираючись на наукову обґрунтованість, виваженість здійснюваних заходів соціально-економічної стратегії демократичної держави України, що обрала курс на інтеграцію у світогосподарські зв'язки, всебічне співробітництво з миролюбними країнами і народами в осяжному й віддаленому часі ХХІ століття, яке набирає розмаху історичного поступу.

Можна констатувати, що за досить значних можливостей українського ринку страхових послуг потреби національної економіки і населення в якісних страхових послугах не задовільнено. На страховому ринку є серйозні проблеми, які перешкоджають подальшому розвитку і потребують подальшого дослідження. Серед них: недосконала законодавча та нормативна база; незадовільне державне регулювання страхової діяльності; недосконала система державного контролю за фінансовою надійністю страховиків; інвестиційні можливості страховиків використано недостатньо; впровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів зіткнулося з перепонами на законодавчому рівні; існують поодинокі випадки зволікання, неправомірні відмови від виплати і порушення страхового законодавства.

Джерела та література:

1. Шиман М. Глобализация как источник конкуренции, конфликтов и возможностей / М. Шиман // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 1. – С. 53.
2. Баглюк Ю. Б. Страховой рынок Украины в условиях переходной экономики / Ю. Б. Баглюк // Материали 7 междунар. науч.-практ. конф. «Страны с переходной экономикой в условиях глобализации». – М. : РУДН, 2008. – С. 452-455.
3. Волга В. Підсумки 2009 року. Політика регулятора ринку страхування у 2010 році : [Електронний ресурс] / В. Волга / Тези доповіді V Міжнар. конф. по страхуванню та перестрахованню «Київська весна 2010» (м. Київ, 21 квітня 2010 року) / Держ. комісія з регулювання ринків фінансових послуг України : офіційний сайт. – 2010. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
4. Европейские страховые компании выходят из финансового кризиса с меньшими потерями : [Электронный ресурс] // [Фориншурер](http://forinsurer.com/public/) : интернет-журнал про страхуванню. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/public/>.
5. Хмиз О. В. Институциональная глобализация страховых компаний / О. В. Хмиз // Страховое дело. – 2007. – № 11. – С. 22-28.
6. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2010 року : [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України: офіційний сайт. – 2010. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
7. Развитие рынков небанковских финансовых услуг : [Електронний ресурс] // Цінні папери України. – 2010. – № 42. – Режим доступу : <http://www.securities.org.ua>
8. Баглюк Ю. Б. Интеграция рынка страховых услуг Украины у мировую систему / Ю. Б. Баглюк // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сб. научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2007. – С. 1469-1473.
9. Баглюк Ю.Б. Страховой рынок Украины в международных интеграционных процессах / Ю.Б. Баглюк // Науковий вісник / Одеський держ. економічний ун-т; Всеукр. асоціація молодих науковців. – 2008. – № 11. – С. 10-16.
10. Тимчак М. В. Особливості світового досвіду державного регулювання страхового ринку в умовах розвитку вітчизняного ринку страхування / М. В. Тимчак // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – Вип. 28. – Ч. 3. – С. 203-208. – (Економіка).
11. Плиса В. Й. Интеграция страхового ринку України у світовий страховий простір / В. Й. Плиса // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 94-97.